

Pávay Vajna Miklós levele unokájához, Bolyai Farkashoz

Szabó Péter Gábor

Szegedi Tudományegyetem, Alkalmazott Informatika Tanszék¹

Abstract

Miklós Pávay Vajna wrote a letter to his grandson, Farkas Bolyai (1775–1856), the future ingenious mathematician, before his study trip to abroad in 1796. An old man's words to a young ingenious man.

Pávay Vajna Miklós a később híressé vált erdélyi polihisztor, Bolyai Farkas anyai nagyapja volt. Feleségétől, szentkápornai Kakutsi Klárától 1755-ben született Krisztina nevű leánya, aki később Bolyai Gáspárnak lett a felesége. A Bolyai-irodalom egyik kuriózumának számít Bolyai Gáspárnak az a kedves hangvétellű levele, amelyet leendő menyasszonyához, az akkor még tizenhárom éves leánykához írt. 1775. február 9-én kettejük házasságából született Bolyai Farkas. Pávay Vajna Miklósné két évvel unokájának születése után Domáldon elhunyt, így anyai örökségként kapta meg Bolyai Gáspár és felesége a család domáldi birtokát.

A Bolyai-kutatók már többször hivatkoztak Pávay Vajna Miklósnak arra a levelére, amelyet az akkor 21 éves Bolyai Farkashoz írt, annak külföldi tanulmányútra indulása előtt. Mint ismeretes Bolyai ekkor már másodszer fogott neki az elindulásnak, mivel az 1795-ös őszi útja során Kemény Simonnal csak Zilahig jutott el. Ott olyan gyomorbántalmak érték, hogy nem tudta folytatni az útját, így Kemény Simon nélküle ment külföldre. Bolyai csak félév múlva indult ismét útnak, amely időszakot természetesen nemcsak Zilahon töltött, hanem emlékkönyvi levélkéinek tanúsága szerint más erdélyi helységeket is felkeresett (pl. Bolyát, Nagyenyedet, Buzdot). Pávay Vajna Miklós levelének dátumára figyeltek fel elsősorban a kutatók, hiszen az bizonyíték arra, hogy Bolyai Farkas 1796. április 2-án még Erdélyben volt.

Úgy gondoltam, érdemes a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Bolyai-gyűjteményéből előkeresni ezt az írást (MTAK K 23/43), mivel további adatokkal szolgált arról, hogy mire figyelmeztették és mitől óvták Bolyai Farkast rokonai, tanárai és barátai a hosszú út előtt. Édesapja az elmúlás tényét idézi fel hasonló levelében, utalva Farkas édesanyjának korai halálára (Bolyai Farkasnak tizenhároméves korában halt meg az édesanyja). Koncz József az Erdélyi Magyar Játzó Társaság színésze a Hamletből idézi Poloniusnak, fiához Laerteshez intézett intelmeit egy emléklapon. A szöveg érdekessége, hogy bár 1795-ben íródott, de már magyar nyelvű (Koncz játszotta ugyanis Polonius szerepét Kótsi Patkó János társulatában, ahol már Kazinczy Ferenc fordításában magyarul adták elő William Shakespeare híres drámáját).

A hetvennyolcadik évében járó Pávay Vajna nagyapa „*Tekintetes Bolyai Bolyai Farkas Szerelmes Kedves Unokámnak Atyai Szeretettel ajánlom*” címmel küldte az alábbi levelet:

„Nehai Házomnak Ekességétől és Szeretetének Gyönyörüségétől Született kedves Unokám!

Hozzám megírott leveledet N. Pénteken [...] beteges állapotomba [...] de csak nagy örömmel vettem. Előljárok irásod én irántam mind valo, mivel az ido minden régi tehettsegeimtől annyira meg fosztott hogy még az magam kezem lábam fülem szemem sem akarják tenni azt a szolgálatot a mellyett ifjú idoimben tesznek vala, de áldom az én Istenemet ha mind ezekben fogyatkozást szenvedekis Elmémnek épségét még meg tartotta nállam. [...] Gyermekeim 's Atyámfijai el hadtak. Titeket az idő zárt el szinte úgy mint tulajdon kis Tanuló fiamtól, úgy mint [...]tol] és Gábortól, aki Méltóságos Gróf [Betler?]Pál Úr ő Excellentiája Unokái mellett tanul [...] pedig [Fabriczi?] László ötsém fijai mellett marad.

¹ H-6720, Szeged, Árpád tér 2, Email: pszabo@inf.u-szeged.hu

[Marzus? Vasur? Littger?] kitől gyakor alkalmatossággal levelet végzek ha személyeben nem láthatom. Én úgy hiszem hogy mindőn azt fogod meg érni hogy Atya légy akkor fogod jobban meg tanulni mivel tartoznak a fíjak az Atyáknak. De midőn [...] leveledet vehettem a [...] én is el [mond...] hogy elég [...] hogy a miket fellőled hallok [küld...] szerető leveledből ki nyomozok. Én kedves Unokám nem most kezdek meg halni mert minden ujjab nappal fel támadás követi az ejszakai álmomat, 's erős hittel hiszem hogy az Utolsó éjszakámatis a leg boldogab életre való fel támadás követi, mikor lészen penig az Istenem titkában vagyon. Leveledből látom fel tett szándékokodat. Az én Istenem Szentellye meg igyekezetedet de az Ugy lészen ha a Istennek Segítségül való hívásaival kívánod folytatni minden dolgaidat. Hogy pedig boldogul follytathasd a te életedet Szent Pál Titushoz írott levele 2dik R 22dik² verse szerint rendellyed életedet

melly ebből áll Hogy Mértékletesen igazán és Szentülly ély a jelenvaló Világban: Mértékletesen magadra nézve. Igazán felebarátodra nézve szentül az Isteni Felségre nézve: valamint Sz. Pál mint Titusnak ugy énis Testamentumban hagyom néked hogy a szerint igyekezzed rendelni életedet. Másodszor azt hagyom Testamentumba. Inkább kívánj az Igazság mellett kárt vallani mintsem az Igazságtalanság mellett nagy nyereséget szerezni. Harmadszor Azokkal kívánj Barátságot tartani akiket mind tselekedeteből s mind beszédgyekből jót tanulhatsz 's jót láthatz külömben az rossz társaság a jokat is megvesztegeti. 4szer A [...] Sens különös társaságát 's barátságát sokkal inkább kerüllyed mint a Mérgeges Mirigyet Mert a Mirigy vagy Életedtől foszt meg amellyet egyszer csak lekell tenni vagy keseredésig megkinoz s annakutána még frissen élthetz.

De ha azok ölelgető kezekben akadsz, jo igyekezetedtől, jo hitedtől nevedtől tsendes lelked ismeretedtől, Véres verejtékeddel keresett javaidtól sot ollykor életedtőlis meg foszt utoljára arra kérlek és intelek hogy Esmérd meg ki légy te mar ha erre a Mesterségre szer fogsz tenni sok bajtól fogsz meg menekedni. s tsendes lelki ismerettel szállasz annak idejébe Koporsodba. Minekelötte mind ezek meg lennének, ha szinte megAldo kezeimet fejedre nem tehetemis Mint Izsák mindazontúl Elmém lelkem szívemnek forro kívánságai veled vagyunk s kérem az én Istenemet hogy álgyon meg tegedet jobb és balkezeinek áldásaival mind a te ki meneteledben mind be joveteledben minden jo fel tételedben 's igyekezetedben adgyon boldog előmenetelt hogy lehess mind az Isten AnyaSz. Egyházának 's mind az Közönseges tarsaságnak hasznos eszköze, a nyájasságot, Szelidseget és az alázatosságot követve, m egis kívánom hogy az Atya Ur Isten Algyon meg és örizzen meg tegedet.

Világosítsa meg a fíju Ur Isten az orczáját te rajtad és könyörüllyön te rajtad, Fordítsa a Szent Lelek Ur Isten az ő orczáját te reád és adjon tenéked lelki Testi állandó jo békességet 's ruházzon fel böltsséggel értelemmel 's jo emlékező elmével hogy kedvet találtas mind az jo Isten 's mind az emberek előtt meg oltalmazván tégedet minden szerentsétlen esetektől. Engemet penig az én nyomoruságaimnak nehéz terhe alol hová hamarébb szabaditson meg mellyett szívem kívánsága mellett vagyok

Kedves Unokám

Szerető s minden jót kíváno
NagyAtyád Pávay V Miklos

MHerepe, 2 Aprilis 1796

P S Alázatosan Tisztelem a Mgos Báro Ur fiát. Ruházza fel az Isten Salamoni böltsséggel, Sámsoni erővel, Davidi kegyességgel, tégedet penig még arra intelek és kérlek mikor jo Isten segedelme által jo lészen a te dolgozod, meg emlekezzél az én Arvaságra maris jutot gyermekeimről. Tulajdon kezemmel íram életemnek Hetven nyolczadik esztendoinek éppen az elein.”

Irodalom

- [1] *Szent Biblia* (magyar nyelvre fordította Károli Gáspár), Vizsoly, 1590. Hasonmás kiadás: Helikon Kiadó, 1981.
- [2] *Bolyai-gyűjtemény*, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára.
- [3] *Bolyai-levelek* (összeállította Benkő Samu), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975.
- [4] *Egy halhatatlan erdélyi tudós, Bolyai Farkas* (összeállította Gazda István), Akadémiai, Kiadó, Budapest, 2002.
- [5] Kótsi Patkó János, *A régi és új theátrum históriája és egyéb íráások* (összeállította Jordáky Lajos), Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1973.
- [6] „Tanár Bolyai Farkas emlékkönyvi levélkéi” (közveteszi Oláh Anna), Cumania Kiadó, Budapest, 1996.

² A hivatkozás pontatlan. Szent Pál Titushoz írt levele 2. fejezetének a 12. verse (és nem a 22. vers) szól így: „A mely arra tanít minket, hogy megtagadván a hitetlenséget és a világi kívánságokat, mértékletesen, igazán és szentül éljünk a jelenvaló világban.”